
Henrekson, Magnus (red):

IFN/IUI 1939-2009.

Sju decennier av forskning
om ett näringsliv i utveckling.

Ekerlids Förlag/Institutet för Näringslivsforskning.
Stockholm 2009. ISBN 978-91-7092-115-5

Vital 70-åring med industri i blick

Ar 1939 – sju år före sin finländska motsvarighet ETLA – bildades svenska Industriens Utredningsinstitut (IUI) med finansiering av SAF och Industriförbundet i syfte att bedriva långsiktigt utredningsarbete, biträda finansörerna vid behandling av industripolitiska uppgifter samt bedriva saklig upplysningsverksamhet. Snart nog utvecklades IUI under Ingvar Svennilsons ledning från utredningsbyrå till fullfjädrat forskningsinstitut. Sedan dess har ett hundratal forskare varit verksamma vid IUI och insupit ”IUI-andan” för att därefter besätta nyckelpositioner i akademi, näringsliv och stat. IUI, som 2006 bytte namn till Institutet för Näringslivsforskning (IFN), har alltså hunnit bli 70 år och har, som sig bör i en vältrimmad forskningsapparat, med anledning därav producerat en volym på 560 sidor om sin egen historia, *IFN/IUI 1939–2009: Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling*, redigerad av IFN-chefen Magnus Henrekson..

Jubileumsvolymen är resultatet av en kollektiv ansträngning. Låt oss börja med en överblick av innehållet. Efter en inledning av Henrekson följer åtta kapitel om eller av IUI/IFN:s genom tiderna tolv verkställande direktörer. Enbart en uppräkningslista av dessa namn säger något om institutets akademiska tyngd och inflytande: Ivar Andersson, Ragnar

Sundén, Ingvar Svennilson, Erik Dahmén, Jonas Nordenson, Jan Wallander, Ragnar Bentzel, Lars Nabseth, Lars Wohlin, Gunnar Eliasson, Ulf Jakobsson och Magnus Henrekson. Institutets ordföranden behandlas i ett kapitel av (nyligen framlidne) Robin Douhan och här handlar det om idel näringslivstungviktare: Sigfrid Edström (drivande kraft bakom institutets tillkomst), Ernst Wehtje, Sven E. Lundberg, Sven Schwartz, Marcus Wallenberg (ordförande 1950–75, alltså i hela 25 år), Erland Waldenström, Curt Nicolin, Håkan Mogren och Björn Hägglund.

Efter ett kapitel av Carl-Johan Åberg om långtidsutredningarna, kring vilka IUI och staten under ett par årtionden samarbetade, framträder ett 20-tal tidigare IUI-forskare (födda mellan 1920 och 1944) med betraktelser över vad tiden vid institutet betytt för deras personliga och professionella utveckling. En namnuppräkningslista skulle tyvärr bli alltför långgrandig men vi får strax skäl att återkomma till några av namnen. Vidare diskuterar Henrekson och Jakobsson vad IFN kan tillföra Svenskt Näringsliv och andra finansörer och Henrekson redogör för hur institutet på senare år försökt öka sin slagkraft.

De fyra programområden som i nuet dominerar forskningen inom IFN – Globaliseringen och företagen, Entreprenörskapet

ekonomi, Tjänstesektorns ekonomi och Elmarknadens ekonomi – presenteras av huvudansvariga forskare. Avslutningsvis finns förteckningar över IFN:s personal och affilierade forskare i nuläget samt alla forskare som genom åren varit verksamma vid IUI/IFN.

De biografiska och självbiografiska kapitlen om och av chefer, styrelseordföranden och forskare utgör en skattkista av information om individuella öden, ekonomisk forskning, näringslivsförhållanden och ekonomisk politik under efterkrigstiden. Här finns allt från korthuggna faktaredogörelser till konstfulla minimemoarer. Vad man fäster sig vid bland allt som glimmar i en sådan kista beror i huvudsak på tycke, smak och personliga intressen. Själv fångades jag framför allt av de fylligare personliga skildringarna: Mats Perssons och Claes Henrik Sivens insiktsfulla porträtt av Ingvar Svennilson, Jan Wallanders levnadsvisa memoarkapitel, Göran Albinsson Bruhners medryckande och Per-Martin Meyersons kamplystna texter, Åke Ortmarks elaka attacker på statsvetare och historiker, Birgitta Swedenborgs redogörelse för sitt engagemang i debatten om Milton Friedman och Siv Gustafssons vittnesbörd om hur svårt det kunde vara att som kvinna platsa i gänget.

Att skaffa sig en helhetsbild av IUI/IFN:s utveckling och betydelse är i det närmaste omöjligt. Även med jubileumsvolymen i hand är det som att lägga ett tusenbitarspussel. Men det finns några bitar som gör det möjligt att skönja vissa mönster: Henreksons sammanfattande inledning, Gunnar Törnqvists kapitel som karakteriserar IUI utifrån kriterier på en kreativ forskningsmiljö och det förhållandet att vissa formuleringar om IUI:s kvaliteter återkommer i kapitel efter kapitel.

Låt oss börja i sistnämnda ände. Bokens upplägg borgar för att man ska få möjlighet att betrakta IUI ur många synvinklar. De överlappningar som då uppstår får ofta karaktären av upprepningar eftersom vissa karakteristiker och episoder återkommer i snarlika tappningar. Detta tyder på att IUI, trots den i jämförelse med andra forskningsmiljöer stora personalomsättningen, utgjort en förhål-

landevis stabil och homogen miljö där historien om den egna organisationen odlats och förts vidare. Talet om "IUI-andan" har uppenbarligen fog för sig och förefaller ha vissa uppenbara förklaringar: IUI skulle vara en "plantskola" för forskare med inriktning på och förståelse för näringslivets förhållanden. Forskarna handplockades inte sällan av chefen för att efter en tid i IUI:s drivhus gå vidare till akademi, näringsliv eller stat.

De flesta forskarna har föga förvånande känt sig väl omhändertagna under och karriärmässigt gynnade av sin tid vid IUI. Några män har visserligen – för att ta språnget från växt- till djurriket – känt sig som främmande fåglar på grund av sina ämnes- eller metodmässiga bakgrunder, men i de fallen har främjingskapet knappast varit problematiskt. Där emot kunde det uppenbarligen vara svårt att som kvinna med viss känslighet för grabbig jargong smälta in i miljön, vilket med all önskvärd tydlighet framgår av Siv Gustafssons uppgörelse med "gossarna".

IUI etablerades och utvecklades i en tid när gamla klassbarriärer bröts ner till förmån för en mer meritokratisk samhällsmodell. Flera av Törnqvists kriterier passar in på denna modell: egalitarism, elitism, rörlighet. I någon mån kan nog åtskilliga av de män som gjort klassresor under efterkrigstiden känna igen sig i berättelsen om IUI. Det bildades lite varstans manliga miljöer präglade av en (emellanåt illusorisk) känsla av jämlikhet. Kvinnornas avancemang kom steget efter och de hade den inte alltid tacksamma uppgiften att tränga in i miljöer som i steget före homogeniserats. Ytterligare ett steg efter har invandrarna stängt sina pannor blodiga i miljöer som homogeniserats av jämlikhets- och jämställdhetsarbete.

Att IUI lyckades etablera sig som ett ledande forskningsinstitut hävdas med besked i de olika inläggen. Enligt John Skår kunde IUI på 1960-talet bara jämföras med NBER i USA, enligt Ove Granstrand, verksam vid IUI på 1980-talet, bara med Stanford. Inte minst när det gäller entreprenörskapsforskning har IUI spelat en pionjärroll inte bara i Sverige

utan också internationellt genom Erik Dahmén,¹ Gunnar Du Rietz, Bo Carlsson och Gunnar Eliasson.

Vad ligger bakom dessa framgångar? Några av de nyckelord som återkommer i berättelserna om institutet är oberoende gentemot finansärer och andra påtryckare, vetenskaplig kvalitet och relevans för näringsliv och samhälle. Det är naturligt att ett institut i näringslivets sold måste slå vakt om sådana egenskaper för att framstå som en trovärdig leverantör av forskningsresultat. Wallander preciserar (s 67) en springande punkt: "Man kan säga att principen om publicering är den helt avgörande. Följer man den blir det snart uppenbart för omgivningen att kvalitetskraven uppfylls och misstankar om att mindre 'lämpliga' resultat undertrycks kan aldrig uppstå."

Flera gånger figurerar episoder som demonstrerar institutets vilja och förmåga att hävda sin integritet mot påtryckningar: Lars Nabseth försvarade Lars Vinell mot SAF:s vd Bertil Kugelberg, Marcus Wallenberg försvarade Lars Wohlin mot skogsindustrin och Assar Lindbeck mot sockerindustrin, Axel Ive-roth backade upp Bengt Rydén mot textilindustrin.

Wallenbergs intresse och betydelse för IUI framhålls åtskilliga gånger. Med en så respekterad, fruktad och inflytelserik industrialist bakom ryggen är det inte undra på att IUI fick råg i densamma. IUI kallades internt emellanåt för "Dodde School of Economics". Wallenberg läste visserligen inte forskningsrapporterna men fick det väsentliga förklarat för sig av sin rådgivare Dahmén. Vid ett tillfälle försökte Wallenberg själv undertrycka ett obeckvämt resultat (i frågan om var Stockholms nya flygplats skulle placeras) men slog till reträtt inför Wallanders omutliga uppsyn.

Kvaliteten säkrades genom noggrann intern granskning av de texter som producerades, av medarbetarnas vistelser vid utländska universitet och av internationella forskarbcsök. Relevansen för näringslivet upprätthölls

genom att styrelsen fram till början av 1990-talet godkände forskningsprojekt och av att forskarna gjorde föredragningar för styrelsen och studiebesök vid olika företag.

Ett av IUI:s adelsmärken var, som Anders Klevmarken uttrycker det (s 363), "kravet att forskarna skulle kunna beskriva och förklara sin forskning och sina resultat på ett för lek-män begripligt sätt". "Vid IUI-seminarierna fick man lära sig att inget annat dög än att ha torrt på fötterna, kunna fokusera på det väsentliga och uttrycka vad man ville säga på klar svenska." De många kapitlen i IUI-boken bär vittnesbörd om denna skolning, utövad av bland andra Ragnar Bentzel och Jan Bröms.

Världen har emellertid – tyvärr, frestas man tillägga – förändrats. Numera är det publicering i amerikanska topptidskrifter som gäller och texterna ska helst vara för lekmän obegripliga. IUI ställs därmed, som så många andra forskningsmiljöer, inför kravet att i första hand producera för en snäv internationell inomvetenskaplig krets, i andra hand framställa populärversioner för en bredare nationell publik. Vad som en gång i tiden var den främsta uppgiften har – för att inte alldeles försvinna i det akademiska poängsamlandet – kommit att betonas som "den tredje uppgiften".

För den konspiratoriskt lagde framstår IUI/IFN kanske som en farlig konstruktion. Här har i årtionden begåvade forskare handplockats, skolats och "planterats" på ledande poster i samhället och på så sätt kommit att utgöra ett inflytelserikt nätverk med benägenhet att visa förståelse för näringslivets villkor. Mot en sådan tolkning kan anföras dels att IUI-forskarna tvingats "ha torrt på fötterna", dels att andra samhällsintressen som stat, politiska partier och fack har haft sina egna skolor och nätverk. Forskare med IUI-bakgrund som Bengt-Christer Ysander och Villy Bergstöm låg rent av bakom tillkomsten av Fackföreningsrörelsens Institut för Eko-

¹ Dahmén har spelat en betydande roll även inom finländsk ekonomisk-historisk forskning genom sina böcker *Ekonomisk utveckling och ekonomisk politik i Finland: En undersökning av åren 1949-1962 (1963)* och *Ekonomi i omvandling: Utländska och finländska erfarenheter (1984)*.

nomisk Forskning (FIEF) och flera IUI-forskare har kommit från eller gått till FIEF. IUI samverkade också, som nämnts, länge med staten om långtidsutredningarna. IUI:s bidrag till samhällsutvecklingen kan alltså karakteriseras i termer av såväl balans som samverkan.

BENNY CARLSON

*Professor, Ekonomihögskolan,
Lunds universitet*